10. Мицюк О. Аграрна політика. 1800-1925 / А.Мицюк. – Подєбради, 1925. – 144 с.
11. Мицюк О. Аграризація жидівства України / А.Мицюк. – Прага, 1932.
12. Мороховець Е.А. Крестьянское движение и социал-демократия в эпоху первой русской революции / Е.А.Мороховец. – М.-Л.: Гос. издат-во, 1926. – 232 с.
13. Риш А. Очерки по истории Украинской социал-демократической «Спілки» / А.Риш. – Х.: Пролетарий, 1926. – 141 с.
14. Руднев Н. Крестьянское движение в начале XX века / Н.Руднев. – М.: Издательство Всесоюзного общества политической истории СС – поселенцев, 1929. – 110 с.
15. Свідзінський М. Селянські спілки на Україні в революції 1905 року / М.Свідзінський // Літопис революції. – 1928. – № 6. – С.141-168.
16. Свідзінський М. Селянські спілки на Україні в революції 1905 року / М.Свідзінський // Літопис революції. – 1929. – № 1-3. – С. 132-144.
17. 1905 рік на Бердичівщині: Нариси і спомини. – Бердичів: Радянський шлях, 1926. – 91 с.
18. 1905 рік у Києві та на Київщині. Зб. статті та спогадів / [За ред. В.Манілова та Г.Маренка]. – К.: Держвидав України, 1926. – 402 с.
19. Феденко П. Український громадський рух у XX ст. Курс лекцій / П.Феденко. – Подєбради: Вид-во Укр. техніко-господарського ін-ту, 1934. – 171 с.
20. Христюк П. 1905 рік на Україні / П.Христюк. – Х.: Держ. видав. України № 1, 1925. – 238 с.
21. Шестаков А.В. Боротьба сельских рабочих в революции 1905-1907 гг. / А.В.Шестаков. – М.-Л.: Гос. издат-во, 1930. – 124 с.

In the article the analysis of Ukrainian, soviet and diasporas historiography is done 1917 – поч. 30th XX item in the study of agrarian question in the Ukrainian public-political mind of Ukraine of end Naddnipryanskoy XIX – to beginning of XX item

***Key words**: agrarian question, historiography, public-political idea, political party, peasantry, class struggle.*

Отримано: 9.04.2010

УДК 930.2(477)«1654/1657»(092)

С. С. Калуцький

УКРАЇНСЬКО-ШВЕДСЬКІ ВІДНОСИНИ 1654-1657 рр. В ОЦІНЦІ В'ЯЧЕСЛАВА ЛИПИНСЬКОГО

В статті зроблено спробу висвітлити розуміння В. Липинським передумов та причин українсько-шведського зближення 1654-1657 рр., з'ясовано внесок вченого у дослідження проблеми.

***Ключові слова:** дипломатія, союз, Переяславська рада, Данило Олівеберг де Грекані, В. Липинський.*

В сучасній історіографії є уже досить багато досліджень, що висвітлюють дипломатичну діяльність уряду Богдана Хмельницького у сфері відносин із сусідніми державами – Річчю Посполитою, Кримським ханством, Російським царством, Османською імперією, Молдавським князівством та іншими. Ґрунтовно вивчені також й зв'язки України із Швецією. Значний внесок для цього зробили свого часу М. Костомаров [10], М. Грушевський [5; 6], І. Крип'якевич [3; 11; 12], М. Володимирський-Буданов [4]; у сучасній історіографії – А. Гурбик [7; 8; 9], В. Матях [14], В. Смолій і В. Степанков [16; 17], Я. Федорук [19; 20], Т. Чухліб [21], Т. Яковлєва [22] та інші дослідники.

Проблему українсько-шведських відносин середини XVII ст. досліджував також і основоположник державницької школи в українській історіографії В'ячеслав Липинський у монографії «Україна на пе-

реломі. 1657-1659. Замітки до українського державного будівництва в XVII столітті» [13]. Звертає на себе увагу той факт, що історик висвітлював їх в контексті створення коаліції держав – України, Швеції, Пруссії, Молдавії, Валахії, Трансільванії і Литви. На його думку, «звернена була ця коаліція безпосередньо проти Москви з одного боку і проти Польщі та Криму з другого…» [13, с. 40]. Зближення України із цими державами, як переконаний В. Липинський, дало б їй можливість захиститися від агресивних намагань Росії посилити свій вплив на внутрішню політику Війська Запорізького. Помітними вони стали уже під час проведення Переяславської ради. Переговори, які, як вважав вчений, закінчилися укладенням угоди[1] називав «таким самим випадковим союзом, зверненим проти Польщі й заключеним проти визволення України з-під Польщі, якими були всі його [Б. Хмельницького – С. К.] попередні такі ж самі союзи з Кримом, а перш за все з Туреччиною» [13, с. 26; 14, с. 237-238]. Такої ж думки дотримуються і сучасні українські дослідники В. Смолій та В. Степанков [17, с. 181-184]. Вони стверджують, що складне геополітичне становище, в якому опинилася Україна, змусило гетьмана просити військової допомоги у російського царя. На думку В. Липинського, Б. Хмельницький в такий спосіб, окрім союзника у боротьбі із Польщею і Кримом, отримував ще й можливість легітимного відокремлення Української держави від Речі Посполитої. Проте невдовзі, усвідомивши загрозу для української державності з боку російського уряду, гетьман розпочав пошук нових союзників на міжнародній арені. Одним із них стала Швеція [13, с. 44; 19, с. 171].

Перші контакти Стокгольма і Чигирина відбувалися ще до 1654 р. Так, М. Костомаров веде їх початок із 1650 р. [10, с. 684]. В. Липинський говорить про 1652 р., коли розпочалося листування Б. Хмельницького із королевою Христиною [13, с. 44]. Посередником між лідерами держав став колишній польський підканцлер Гієронім Радзиєвський. Одне із перших посольств українського уряду до Швеції відбулося у липні 1654 р. Очолював його талановитий дипломат афонський монах Данило [13, с. 44; 3, с. 363-365], що привіз листи гетьмана до королеви, які яскраво свідчили про антипольський характер цього посольства [2, с. 65; 3, с. 365].

Однак, саме в цей час королева Христина зреклась престолу. Шведським монархом став амбітний та енергійний Карл Густав X і Б. Хмельницькому довелося налагоджувати контакти, які В. Липинський характеризував «все ближчими і живішими», уже із новим королем. Причиною швидкого порозуміння двох урядів вчений вважав погіршення відносин України та Швеції із Росією [13, с. 44; 2, с. 70-71]. Натомість І. Крип'якевич стверджував, що помазання на престол Швеції нового короля негативно відбилося на українсько-шведських відносинах. Дослідник підсумовував: «Листи [Карла X – С. К.] писані згорда, але притому обережно, – видно шведський уряд не був зорієнтований, чи можна щиро переговорювати з Б. Хмельницьким», хоча, на думку вченого, саме Стокгольм розпочав переписку [12, с. 244-245].

Напружені відносини між Україною і Росією в ході спільного походу в Західну Україну 1655 р. спонукали гетьмана шукати нових союзників на міжнародній арені, посилаючи дипломатичні посольства, окрім Швеції, до Туреччини, Кримського ханства, Бранденбургу та інших держав. До того ж Б. Хмельницькому загрожував військово-політичний союз Польщі з Трансільванією, Валахією та Молдавією, що міг стати на заваді в майбутній війні з Річчю Посполитою [2, с. 798-814; 16, с. 454].

[1] «Переяславська угода» – термін, який використовував В. Липинський. Насправді ніякої угоди у Переяславі не було підписано. Переговори обмежилися лише усними домовленостями.

В. Липинський зв'язки України із Швецією, починаючи з 1655 р., трактував як можливість отримання військової допомоги проти спільного ворога – Речі Посполитої [13, с. 44]. Військовий характер зближення України і Швеції підкреслював також і М. Володимирський-Буданов, відзначаючи, що «стійким пунктом політики старого гетьмана була стародавня ворожість до шляхетської Польщі, він заграє зі шведами саме тому, що шведи продовжували боротьбу з Польщею…» [4, с. 255-256]. В. Липинський з'ясував, що Хмельницький запропонував військову допомогу Швеції проти Польщі «з тим, щоб усі «руські землі» Річпосполитої були віддані козацькій Україні і щоб Король шведський зі своїми військами «за Вислу» не переходив» [13, с. 44], підкреслюючи тим самим бажання гетьмана створити власну державу на теренах усіх етнічних українських земель.

В історіографії існує й інше розуміння мети налагодження Б. Хмельницьким зв'язків із Швецією. Так, Т. Чухліб стверджує, що володар Війська Запорозького протягом майже всього (починаючи із другої половини 1648 р.) свого гетьманування прагнув розбудувати Українську державу в рамках полівасалітетної залежності від сусідніх монархів. Тому зближення Чигирина і Стокгольма вчений пояснює як один із кроків до того, щоб, «не відмовляючись від сюзеренітету польського короля, забезпечити входження козацької держави до міжнародної спільноти на умовах прийняття номінального васалітету від турецького султана, московського царя й шведського короля» [21, с. 52, 75].

Претензії Карла Густава на польський престол призвели до початку (в липні 1655 р.) шведсько-польської війни. У цей час гетьман разом із російськими військами Василя Бутурліна розпочав військову кампанію проти поляків, вирушивши до Кам'янця-Подільського, а вже в середині серпня прийняв неподалік міста шведського посла Олександра Торквата. В ході переговорів було вирішено проводити спільними зусиллями бойові дії проти Речі Посполитої. З цього часу Чигирин став для Стокгольма важливим союзником [3, с. 438-440; 17, с. 191; 22, с. 153; 1, с. 883-896].

Військовий похід для обох армій проходив успішно. Від Кам'янця українсько-російські війська рушили до Львова. По дорозі їм здалися Скала-Подільська, Ягельниця, Чортків, Теребовля, Підгайці, Бережани, Поморяни, Гологори, Бузьк та інші міста, а наприкінці вересня українські та російські полки підійшли до Львова [17, с. 191]. В цей час шведська армія захопила Варшаву та взяла в облогу Краків. Значним успіхом Карла X була згода литовської та білоруської шляхти на перехід Великого князівства Литовського під протекторат Швеції, юридичне оформлення якого здійснено в місті Кедайняї, де сторони підписали відповідний договір [17, с. 192].

Досліджуючи похід українсько-російської армії до Західної України, І. Крип'якевич з'ясував, що у жовтні 1655 р. гетьман з-під Львова відправив нове посольство монаха Данила із 3 тисячами козаків до шведського короля. Він мав передати йому інструкцію з пропозиціями українського уряду. Б. Хмельницький висловив готовність прийняти протекторат Карла Густава; надавати Швеції військову допомогу проти зовнішніх ворогів, в тому числі проти Росії [12, с. 245]. Проте гетьман наголошував на користі союзу Чигирина з Москвою і закликав шведського короля приєднатися до нього з огляду на військову вигоду. Натомість Б. Хмельницький просив у Карла X захисту від зовнішніх ворогів (після війни з Польщею мав бути організований похід проти Туреччини, а Кам'янець-Подільський перейти у володіння Радзиєвського – ці останні дві вимоги гетьмана, на думку І. Крип'якевича, були сформульовані під

впливом монаха Данила) [3, с. 459-460; 12, с. 245]. В. Липинський, однак, стверджував, що антитурецька спрямованість нового союзу була ініціативою самого Б. Хмельницького. Гетьман враховував зближення Речі Посполитої та Порти, яка таїла в собі небезпеку для Української держави, і запропонував шведському королеві проект широкої коаліції у складі України, Швеції, Росії, Англії, Венеції, Австрії і Пруссії. Метою її було «завоювання та ліквідація Туреччини й увільнення з мусульманської неволі всіх християн, а в першій мірі греків» [13, с. 44].

Але отримавши легкі перемоги, Карл Густав вирішив порушити попередні домовленості із Богданом Хмельницьким. Під впливом свого радника Гієроніма Радзиєвського король висловив свої претензії на західноукраїнські землі, оскільки вважав їх частиною польської держави, яку завоювали шведські війська. Ведучи переговори із трансільванським князем Ракочі, Стокгольм розробив проект поділу Речі Посполитої, відповідно якого Галичина, Покуття і частина Поділля мали відійти до Трансільванії, а Сяноцька, Перемишльська, Белзька і Холмська землі – у володіння шведського короля. Хмельницький, щоб уникнути війни на два фронти – проти Польщі та Швеції – змушений був піти на поступки та відійти із військом на територію козацької України [11, с. 504-505; 17, с. 191-193].

В. Липинський нічого не говорить про невигідне для Української держави порушення угод шведським урядом. Мало вірогідно, що він не знав цих фактів. Залишається лише здогадуватися про причини того, чому історик обійшов увагою конфлікт Б. Хмельницького із Карлом Густавом. Але можна наважитися зробити припущення, що В. Липинський вирішив не переобтяжувати читача усіма тонкощами й складнощами міжнародної політики.

По завершенні військової кампанії проти Речі Посполитої, незважаючи на геополітичні розбіжності, Б. Хмельницький намагався знайти порозуміння із шведами. Але Карл Густав, відчуваючи, що війна із Польщею невдовзі закінчиться перемогою, бажав бачити Українську державу лише в межах Київщини, Чернігівщини і Брацлавщини, до того ж вимагав врахування інтересів Стокгольма у відносинах України з Портою, Росією, Молдавією і Трансільванією. З метою зробити шведських дипломатів поступливішими гетьман, на думку Т. Яковлевої, активізував контакти із Трансільванією [22, с. 165-167]. В. Липинський подібну різновекторність зовнішньополітичного курсу Хмельницького розумів як намагання створити коаліцію держав «Швеції, Прусії, України, Семигороду, Молдавії, Волощини й Литви», що була б спрямована проти Москви, Варшави і Бахчисараю [13, с. 40; 14, с. 237]. На думку історика, її утворенню сприяли наступні фактори: 1) «... стара династична війна Швеції з Польщею» (претензії Карла X на польські території і престол); 2) зв'язаність Пруссії договором із Швецією, що давало можливість, щоб перша «на підставі того договору приступила до антипольської і антимосковської коаліції»; 3) «давні культурні, релігійні й династичні взаємини» України з Молдавією, Валахією і Семигородом [13, с. 41-42].

Успіхи Швеції в ході війни з Польщею в Прибалтиці та Білорусі йшли врозріз інтересів Москви. Тому уже з кінця 1655 р. її уряд повів курс на зближення із поляками, які, зважаючи на катастрофічну для Речі Посполитої ситуацію, змушені були шукати порозуміння з Росією. Саме на початку 1656 р. військовий успіх покидає шведів, яким не вдалося (попри спроби) забезпечити себе підтримкою більшої частини польської шляхти. Розпочалася дипломатична війна Стокгольму і Варшави за союз із Україною, підтримка якої стала б вирішальною у війні [22, с. 168-169; 17, с. 193]. Важливість для Швеції прихильності українсько-

го уряду В. Липинський підкреслює тим фактом, «що в конгресі, який з ініціативи Франції мав відбутися в кінці 1656 р. з метою помирити Швецію з Польщею, повинні були – на жадання Короля Карла Густава – взяти участь і представники Гетьмана Хмельницького» [13, с. 44].

Шведи поспішали укласти договір із гетьманом. З цією метою послом в Україну було призначено Густава Грондського, який мав з'ясувати, що українська сторона хотіла б отримати від майбутньої співпраці. У свою чергу, Хмельницький відправив до Карла Х монаха Данила, якому пощастило потрапити до короля в серпні 1656 р. Гетьман пропонував військову допомогу шведам, спершу 20-30 тисяч вояків, а весною подальше збільшення їх чисельності. Шведський монарх був надзвичайно задоволений результатами розмови із Данилом і наказав негайно вислати до Богдана Хмельницького посольство Якова Гернешельда і Готарда Веллінга [22, с. 174; 12, с. 248].

Зважаючи на зближення України та Швеції, еліта Речі Посполитої вирішила заручитися підтримкою Росії. З цією метою у місті Вільно в серпні 1656 р. розпочалися переговори між Варшавою та Москвою, які завершилися укладенням мирного договору в грудні цього ж року [20, с. 796]. Паралельно із початком Віленських переговорів російські війська в кінці серпня 1656 р. захопили балтійські провінції Швеції аж до Риги. Російський уряд навіть у курфюрста Бранденбургу почав вимагати відмовитися від союзу з Карлом Х та віддати герцогство Пруссію у володіння російського царя [15, с. 119].

Довідавшись про підписання Віленського миру, Б. Хмельницький усвідомив загрозу створення ворожої Українській державі коаліції Річ Посполита – Росія – Крим (в цей час спостерігається зближення урядів Варшави і Бахчисарая) [22, с. 179]. В. Липинський з'ясував, що, аби протидіяти цьому союзу, «українськими послами в Семигороді: Іваном Креховецьким, Іваном Брюховецьким і іншими – був обома сторонами заприсягнутий 7 вересня 1656 р. «трактат вічної приязні» між Гетьманом Хмельницьким і Князем Ракочієм» [13, с. 43]. Однією із умов договору було надання військової допомоги останньому проти Польщі. За це Хмельницький мав отримати всю Червону Русь, допомогу Ракочі у завоюванні частини Білорусії, а також титул князя і верховну владу в Україні, що мала перейти до його сина Юрія [13, с. 43; 18]. На підставі того ж договору Трансільванія отримувала б допомогу молдавського і валашського господарів (що, звісно, було «на руку» гетьману). Хмельницький у свою чергу зобов'язувався захищати їх землі від набігів татар «так довго, як довго вони в союзі з Князем Семигородським» [13, с. 43].

Переговори Трансільванії і України, за посередництва представників Швеції, проходили з початку 1656 р. [2, с. 119-120]. Карл Густав вирішив приєднатися до союзу України, Трансільванії, Валахії та Молдавії і 26 листопада (ст. ст.), або 6 грудня (н. ст.) 1656 р. в місті Радноті підписав союзну угоду із Д'єрдем II Ракочі. Зважаючи на те, що ще у червні 1656 р. Карл Х уклав союз із курфюрстом Фрідріхом Вільгельмом, до новоствореної коаліції окрім Швеції ввійшов і Бранденбург [9, с. 209-212; 13, с. 43]. Проте для її остаточного оформлення необхідно було дійти згоди між основними суб'єктами – Україною та Швецією. Загалом позитивно оцінюючи перспективи цього союзу, Липинський визнає, що «одинокою точкою незгоди в шведсько-українських переговорах, що велися на протязі 1656 року, була справа «руських земель» Річпосполитої» [13, с. 45]. Продовжуючи свою думку дослідник зазначає, що претензії на них мали як король шведський, так і Д'єрдь II Ракочі, а Б. Хмельницький за жодних умов не хотів поступатися західноукраїнськими територіями [13, с. 45].

Висновки Липинського підтверджує і сучасна історіографія. Так, В. Смолій та В. Степанков відзначають побоювання шведського і трансільванського монархів зростання могутності і впливу Української держави. Тому останні намагалися завадити входженню до її складу Волині, Західного Поділля, Галичини і Холмщини. Водночас, Швеції і Трансільванії конче була потрібна військова допомога Б. Хмельницького [17, с. 194]. Для цього Стокгольм відправляє до гетьмана посольство Веллінга і Тірнешельда. Про цю подію В. Липинський пише доволі скупо, відзначаючи, що посли, прибули до Чигирина в січні 1657 р. і «привезли готовий проект союзу». Сучасна історична наука говорить про фактичний зрив переговорів шведської делегації із гетьманом. Відповідно до проекту, запропонованого Стокгольмом, Українська держава мала бути лише «на козацькій території». Однак, Б. Хмельницький прагнув володіти усіма українськими землями «де віра православна грецька була і де мова ще задержалась, тобто по Віслу» [13, с. 45; 17, с. 195].

Проте, ведучи бойові дії проти Речі Посполитої, Карл X перебував не в тій ситуації, щоб диктувати умови. До гетьмана було відправлено посольство Густава Лілієнкрони, яке дісталося Чигирина в червні 1657 р. [2, с. 219-220]. Згідно із дослідженнями В. Липинського, основними пропозиціями шведів стали: 1) отримання військової допомоги чисельністю 20-30 тисяч козаків проти Польщі та Росії (не рахуючи тих українських підрозділів, які під командуванням Антона Ждановича воювали проти Речі Посполитої разом з військами князя Ракочі); 2) відмова гетьмана на користь Швеції від Помор'я, королівської Пруссії, Курляндії, Ліфляндії, Семигалії, воєводств Полоцького і Мазовецького, частини Литви й Білорусі до воєводств Полоцького та Вітебського. За це Б. Хмельницький отримував «всі «руські» землі» Речі Посполитої і південну Білорусь по Смоленськ [13, с. 43-45; 2, с. 221-223; 3, с. 594-596; 8, с. 315-334; 7, с. 103-109]. Далі історик говорить про юридичне оформлення союзу України і Швеції, яке відбулося 22 червня 1657 р., за наказом гетьмана, в присутності російських послів, аби підкреслити його «офіційний характер». Під кінець урочистостей Б. Хмельницький заявив, що одразу може відправити свої підрозділи проти Польщі, Криму і Росії [13, с. 45-46].

Українсько-шведський союз 1657 р. отримав високу оцінку В. Липинського, як вигідну альтернативу протекції московського царя на міжнародній арені. Б. Хмельницький, на його думку, отримував можливість об'єднати українські землі «вже не в союзі з азіятською, ворожою до західної цивілізації Москвою, а в союзі зі Швецією, Семигородом і Пруссією, отже з європейськими, на верстві лицарсько-шляхетській опертими державами» [13, с. 178].

В'ячеслав Липинський став одним із перших дослідників, які вивчали шведський вектор зовнішньої політики українського уряду як один із проявів державотворчої політики Богдана Хмельницького, а не випадковий чи узгоджений із Москвою дипломатичний маневр. Дослідник відзначає складність переговорів і співпраці Чигирина й Стокгольма та позитивно оцінює курс гетьмана на об'єднання всіх українських земель в одній державі. На думку історика, союз із Швецією для України був набагато вигіднішим і перспективнішим, ніж з Росією.

Список використаних джерел:

1. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археографической комиссией. – Т. XIV. – Санкт-Петербург. – 1889.
2. Архив Юго-Западной России, издаваэмый комиссиэй для разбора древних актов. – Ч. 3. – Т. VI. Акты Шведского Государственного архива, относящиеся к истории Малороссии (1649-1660). – К., 1908.

3. Документи Богдана Хмельницького / [Упоряд. І. Крипякевмч, І. Бутич]. – К., 1961. – 739 с.
4. Владимирский-Буданов М. О взаимоотношениях Богдана Хмельницкого с Швецией в 1655-1657 гг. / М. Владимирский-Буданов // Доба Богдана Хмельницького (до 400-річчя від дня народження великого гетьмана). Збірник наукових праць. – К.: Ін-т історії України НАН України. – С. 253-265.
5. Грушевський М. С. Історія України-Руси: в 11 т. 12 кн. / М. С. Грушевський / [Редкол. П. С. Сохань (голова)та ін.]. – К.: Наук думка, 1991. – Т. 9. Кн. 1. – 1996. – 880 с.
6. Грушевський М. С. Історія України-Руси: в 11 т., 12 кн. / М. С. Грушевський / [Редкол. П. С. Сохань (голова) та ін.]. – К.: Наук думка, 1991. – Т. 10. – 1998. – 408 с.
7. Гурбик А. Київський полковник Антон Жданович / А. Гурбик // Укр. іст. журн. – 1998. – №4. – С.103-109.
8. Гурбик А. Українське військо к війні раднотської коаліції проти Польщі: від Кракова до Бреста / А. Гурбик // Україна в Центрально-Східній Європі (з найдавніших часів до кінця XVIII ст.). – Вип. 5. – К.: Ін-т історії України НАНУ, 2005. – С.315-334.
9. Гурбик А. Український гетьманат в умовах віленсько-раднотської системи міжнародних відносин 50-х років XVII ст.: історіографічний аспект проблеми / А. Гурбик // Україна в Центрально-Східній Європі (з найдавніших часів до кінця XVIII ст.). – Вип. 8. – К.: Ін-т історії України НАНУ, 2008. – С. 195-219.
10. Костомаров Н. И. Материалы и исследования. Богдан Хмельницкий / Н. И. Костомаров. – М.: Чарли, 1994. – 768 с. – (Серия «Актуальная история России»).
11. Крип'якевич І. П. Богдан Хмельницький / І. П. Крип'якевич. – К.: Вид-во АН Української РСР, 1954. – 533 с.
12. Крип'якевич І. Данило Олівеберг де Грекані дипломат часів Хмельниччини / І. Крип'якевич // Доба Богдана Хмельницького (до 400-річчя від дня народження великого гетьмана). Збірник наукових праць. – К.: Ін-т історії України НАН України. – С. 243-253.
13. Липинський В. Україна на переломі. 1657-1659. Замітки до українського державного будівництва в XVII столітті / В. Липинський // Липинський В. Твори: Історична секція / В. Липинський. – Т. 3 [Ред. Р. Білас і Я. Пеленський]. – Філадельфія: Східно-Європейський дослідний інститут ім. В. К. Липинського, 1991. – 346 с.
14. Матях В. «Шведська карта» у політичних комбінаціях Богдана Хмельницького (з приводу неопублікованих праць І. П. Крип'якевича та М. Ф. Владимирського-Буданова) / В. Матях // Доба Богдана Хмельницького (до 400-річчя від дня народження великого гетьмана). Зб. наук. праць. – К.: Ін-т історії України НАН України. – С. 235-242.
15. Олянчин Д. Із матеріалів до українсько-німецьких політичних зносин другої половини XVII в. інструкція для бранденбуржського посла на Україну в році 1657 і 1658 та його реляція / Д. Олянчин. – Берлін. – [б. р.].
16. Смолій В. А. Богдан Хмельницький (Соціально-політичний портрет) / В. А. Смолій, В. С. Степанков. – [2-ге вид., доп., перероб.]. – К.: Либідь, 1995. – 624 с.
17. Смолій В. А. Українська національна революція XVII ст. (1648-1676 рр.) / В. А. Смолій, В. С. Степанков // Україна крізь віки. – Т. 7. – К.: ВД «Альтернативи», 1999. – 352 с.
18. Терещенко Ю. Династичний принцип влади і національна консолідація в добу Хмельниччини в оцінці В. Липинського / Ю. Терещенко // Вячеслав Липинський та його доба: Наукове видання / [Упоряд. Т. Осташко, Ю. Терещенко]. – Київ-Житомир, 2008. – С. 328-356.
19. Федорук Я. О. Міжнародна дипломатія і політика України 1654-1657. Частина 1: 1654 рік / Я. О. Федорук. – Л., 1996. – 262 с.
20. Федорук Я. Переговори Речі Посполитої з Москвою і укладення Віленського миру (1654-1656) / Я. Федорук // Переяславська рада 1654 року (Історіографія та дослідження) / [редкол. П. Сохань, Я. Шашкевич, І. Гирич та ін.]. – К.: Смолоскип, 2003. – XX+890 с.
21. Чухліб Т. В. Гетьмани і монархи. Українська держава в міжнародних відносинах 1648-1714 рр. / Т. В. Чухліб. – [2-е вид., доопр.]. – К.: Арістей, 2005. – 640 с.

22. Яковлєва Т. Гетьманщина в другій половині 50-х років XVII століття: Причини і початок Руїни / Т. Яковлева. – К.: Основи, 1998. – 447 с.

This state reveals the preconditions and causes of warming processes between Ukrainian and Sweden which were described in the works of V. Lypynskiy; ascertains the contribution of this historian in retrospective of this problem.

Key words: *diplomacy, union, Pereyaslav council, Danilo Oliveberg de Grekani, V. Lypynskiy.*

Отримано: 2.09.2010

УДК 930.85:37

Л. М. Коваль

УКРАЇНСЬКІ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІ ОРГАНІЗАЦІЇ В ПЕРЕМИШЛІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ДОСЛІДЖЕНЬ В «ЕНЦИКЛОПЕДІЇ УКРАЇНОЗНАВСТВА»

У статті досліджено та проаналізовано відомості про українські культурно-освітні організації у Перемишлі в кінці XIX на початку XX століть, які містяться у фундаментальній науковій праці «Енциклопедія українознавства».

Ключові слова: *культурно-освітні організації, Перемишль, фундаментальний, «Енциклопедія українознавства».*

«Енциклопедія українознавства» – перша фундаментальна наукова праця, що містить систематизовані знання про Україну, задумана й реалізована під егідою Наукового товариства ім. Т. Шевченка, підготовлена і видана українськими діаспорними вченими в м. Нью-Йорку (США) та м. Сарселі (передмістя Парижа, Франція). Головний редактор видання – В. Кубійович, автори статей, зокрема, А. Жуковський, Ю. Шевельов, В. Маркусь, О. Оглоблин, П. Ісаїв, М. Глобенко, С. Янів та інші.

Енциклопедія складається з 3-х томів загальної частини (1949–1952 рр.), яку умовно називають Енциклопедія українознавства – I (ЕУ-I), та 10 томів словникової частини (1955–1984 рр.) – ЕУ-II, яка містить понад 20,000 статей, близько 1600 друкованих аркушів. Здійснено 5-томне англомовне видання «ЕУ» (Encyclopedia of Ukraine, видавництво Торонтського університету, 1984–93 рр.). З 1991 року перевидана в Україні [1, с. 5].

Головний редактор В. Кубійович був людиною високої ерудиції, активності, наполегливості, мав неабиякі організаторські здібності [4, с. 1224]. Саме йому вдалося об'єднати навколо ідеї створення «Енциклопедії українознавства» найкращі наукові сили української діаспори, професорів УВУ, членів НТШ, УВАН, що перебували в Європі, США та Канаді (зокрема, О. Оглоблина, Ю. Шевельова, Н. Полонську-Василенко, Б. Кравціва, І. Кошелівця, П. Ісаїва, Ю. Луцького, А. Жуковського та багатьох ін.), фахівців із різних галузей знань, які могли б написати відповідні статті до видання.

Статті для першого та другого томів підготували 109 науковців, а для третього – 121 науковець. Знайдено було й фінанси для видання тритомника (видало його видавництво «Молоде життя» у Нью-Йорку). Це була перша науково-довідкова праця, що містила найістотнішу інформацію з усіх галузей українознавства. Протягом 1949–1952 рр. вийшло три загальних томи «Енциклопедії українознавства-1» (словникова частина). Перший том складався з низки великих статей, що містили відомості про територію, природу й географію України, її населення, етнографію і мову. У другому томі представлені статті з історії, релігії, права, літератури України. Відомості про українську науку,